

**TA'LIM MENEJMENTI VA TILSHUNOSLIK INTEGRATSIYASI:
ZAMONAVIY YONDASHUVLAR, STRATEGIK BOSHQARUV VA
RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI**

Egamberdiyeva Go'zal Rashid qizi

*Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti
Biznes boshqaruv va moliya kafedrası kabinet mudiri*

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada zamonaviy ta'lim tizimining ikki muhim tarmog'i — ta'lim menejmenti hamda tilshunoslik (xususan, amaliy tilshunoslik va sotsiolingvistika) sohalarining o'zaro integratsiyalashuvi chuqur tahlil qilinadi. Globallashuv sharoitida til o'qitish muassasalarini strategik boshqarish, ko'p tilli (bilingval va multilingval) o'quv muhitini yaratish, lingvistik resurslarni to'g'ri taqsimlash hamda davlat miqyosidagi til siyosatini mikrodarajada joriy etish masalalari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Tadqiqot davomida ta'lim muassasalarida boshqaruv sifati va talabalarning lingvistik kompetensiyalarni o'zlashtirish samaradorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik o'rganildi. Maqola soha menejerlari, metodistlar hamda ta'lim sohasi tadqiqotchilari uchun mo'ljallangan bo'lib, yakunda amaliy ahamiyatga ega taklif va tavsiyalar majmuasi keltirilgan.

Tayanch so'zlar: ta'lim menejmenti, amaliy tilshunoslik, lingvistik menejment, bilingval ta'lim, strategik rejalashtirish, sifat nazorati, til siyosati, kurikulum dizayni, korporativ mulot, innovatsion ta'lim.

XXI asr boshlariga kelib, jahon hamjamiyatidagi integratsiya va globallashuv jarayonlari ijtimoiy hayotning barcha sohaları qatori ta'lim tizimiga ham tub o'zgarishlarni olib kirdi. Zamonaviy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini ta'minlash, bitiruvchilarning xalqaro mehnat bozorida o'z o'rnini topishi bevosita ularning til bilish darajasiga hamda ta'lim jarayonlarining qay darajada to'g'ri va samarali boshqarilishiga bog'liq. Ushbu muammolar yechimi sifatida ta'lim menejmenti va tilshunoslik fanlarining o'zaro uyg'unlashuvi, yangi fanlararo yo'nalish hisoblangan "lingvistik menejment" yoki "ta'lim lingvistikasi"ning shakllanishiga turtki bo'ldi.

Uzoq vaqt davomida ta'lim menejmenti sof ma'muriy, iqtisodiy va tashkiliy masalalar bilan shug'ullanuvchi soha sifatida ko'rib kelindi. Tilshunoslik esa faqatgina til qonuniyatlari, grammatikasi va leksikasini o'rganuvchi fan sifatida namoyon bo'ldi. Biroq, bugungi kunda til o'qitish va xalqaro aloqalarni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim muassasalarida ma'muriy boshqaruv til o'qitish metodikasi va lingvistik qonuniyatlari bilan uzviy bog'lanmas ekan,

kutilgan yuqori natijaga erishib bo‘lmasligi yaqqol namoyon bo‘ldi. Shu sababli, ta’lim tizimida til resurslarini strategik boshqarish masalasi bugungi kunning dolzarb ilmiy muammolaridan biri hisoblanadi.

Mazkur ilmiy maqolaning maqsadi — ta’lim menejmenti mezonlari va tilshunoslikning zamonaviy yutuqlarini o‘zaro integratsiya qilish orqali ta’lim sifatini oshirish mexanizmlarini yoritish, bilingval va multilingval maktablarda boshqaruv muammolarini aniqlash hamda ta’lim muassasalari uchun mukammal lingvistik strategiyalarni ishlab chiqish yuzasidan takliflar taqdim etishdan iborat.

Ta’lim boshqaruvi va til o‘qitish jarayonlarining o‘zaro aloqadorligi xalqaro va mahalliy olimlar tomonidan o‘rganib kelinmoqda. Ta’lim menejmentining umumiy nazariy asoslari P. Druker, J. Kotter va boshqa g‘arb olimlarining strategik menejmentga oid ishlarida keltirilgan bo‘lsa, uni aynan ta’lim tizimiga moslashtirish masalalari T. Bush va M. Fullan kabi tadqiqotchilar tomonidan tahlil qilingan. Ularning fikricha, har qanday ta’limiy tashkilot o‘zining spetsifik xususiyatlaridan kelib chiqib boshqaruv modelini tanlashi lozim.

Tilshunoslik nuqtai nazaridan yondashganda, ta’lim jarayonidagi lingvistik omillar sotsiolingvistika va amaliy tilshunoslik doirasida o‘rganiladi. B. Spolskiy o‘zining "Til siyosati" (Language Policy) nomli fundamental asarida har qanday muassasa yoki davlat o‘zining ichki til qoidalarini shakllantirishi va bu jarayon bevosita ma’muriy qarorlar qabul qilish bilan bog‘liqligini ta’kidlaydi. Shuningdek, N. Hornberger va K. King kabi olimlar ta’lim lingvistikasi (Educational Linguistics) doirasida o‘quv dasturlarini yaratishda sotsiolingvistik vaziyatni hisobga olish majburiy ekanligini ko‘rsatib o‘tishgan.

Garchi har ikki sohada alohida tadqiqotlar ko‘p bo‘lsa-da, ta’lim menejmenti funksiyalari (rejalashtirish, tashkil etish, motivatsiya, nazorat) va amaliy tilshunoslik fanining o‘zaro bog‘liqligi tizimli ravishda yetarlicha yoritilmagan. Ayniqsa, o‘tish davri iqtisodiyoti va ta’lim islohotlari sharoitida o‘zbek ta’lim muassasalarida lingvistik menejmentning o‘ziga xos jihatlari kompleks tadqiq etishni talab etadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, lingvistik yo‘nalishdagi ta’lim muassasalarining muvaffaqiyati ularning boshqaruv apparati tilshunoslik qonuniyatlaridan qanchalik xabardor ekanligiga bog‘liq. Lingvistik menejment quyidagi uchta asosiy ustunga tayanadi:

1. Til mafkurasi va siyosati (Language Ideology & Policy). Muassasa rahbariyati talabalar va o‘qituvchilar jamoasi muloqot qiladigan tillar tartibini aniq belgilashi lozim. Masalan, xalqaro maktablarda darsdan tashqari vaqtda ham xorijiy tildan faol foydalanish muhitini yaratish ma’muriy qarorlar orqali amalga oshiriladi.

2. Kurikulum dizayni va resurslar boshqaruvi. Darsliklar, qo‘llanmalar va o‘quv rejalari faqat pedagoglar tomonidan emas, balki bozor talabini o‘rganuvchi menejerlar hamda

zamonaviy korpus lingvistikasi mutaxassislari bilan birgalikda ishlab chiqilishi kerak. Bu o‘quv materiallarining hayotiyligini ta’minlashga yordam beradi

3. Monitoring va lingvistik audit. Til o‘qitish sifati doimiy monitoring qilinishi zarur. Baholash tizimi shaffof va xalqaro standartlarga (CEFR, IELTS, TOEFL kabi) mos kelishi o‘quv samaradorligini oshirishning bosh omilidir.

Bundan tashqari ta’lim menejmenti raqamli transformatsiyani chetlab o‘ta olmaydi. Tilshunoslik sohasida erishilgan eng katta yutuqlar — tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) va sun’iy intellekt (AI) texnologiyalari ta’lim boshqaruviga ham integratsiya qilinmoqda. Masalan, Learning Management Systems (LMS — ERP) platformalari orqali talabalarning til o‘rganish dinamikasini avtomatlashtirilgan tarzda tahlil qilish imkoniyati mavjud.

Menejerlar ushbu raqamli ma’lumotlar (Big Data) yordamida qaysi guruhlarda til o‘zlashtirish sust ketayotganini, qaysi metodika ko‘proq samara berayotganini real vaqt rejimida ko‘rib turadilar. Bu esa an’anaviy choraklik yoki yillik hisobotlarni kutib o‘tirmasdan, boshqaruv qarorlarini tezkorlik bilan qabul qilishga zamin yaratadi. Tilshunoslik va IT-menejmentining bu kabi sintezi ta’lim muassasasining resurslarini tejash va o‘qitish samaradorligini o‘rtacha 25-30% ga oshirish imkonini beradi.

Ta’lim menejmenti va tilshunoslikning o‘zaro integratsiyasi zamonaviy ta’lim tizimini rivojlantirishning strategik yo‘nalishi hisoblanadi. O‘tkazilgan nazariy va amaliy tadqiqotlar natijasida quyidagi umumiy xulosalar shakllantirildi:

Birinchidan, Ta’lim sifati va til o‘rganish natijalari faqat pedagogik metodikaga emas, balki muassasadagi mikrotil siyosati va ma’muriy boshqaruvning to‘g‘ri tashkil etilganligiga bevosita bog‘liqdir.

Ikkinchidan, Bilingval va multilingval ta’lim muhitida yuzaga keladigan muammolarni tizimli hal etish uchun ta’lim menejerlari kross-madaniy boshqaruv va lingvistik audit ko‘nikmalariga ega bo‘lishlari shart.

Uchinchidan, Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt elementlarini ta’lim boshqaruviga joriy etish lingvistik jarayonlarni monitoring qilishni avtomatlashtiradi va boshqaruv samaradorligini tubdan oshiradi.

Tadqiqot natijalaridan shuni xulosa qilish mumkinki, ta’lim tizimi mutasaddilari va muassasa rahbarlari Oliy ta’lim muassasalarida "Ta’lim menejmenti" mutaxassisligi bo‘yicha tahsil olayotgan talabalarning o‘quv dasturiga "Lingvistik menejment va korporativ muloqot" modulini kiritish, shuningdek, filologiya yo‘nalishi talabalariga boshqaruv va marketing asoslarini o‘rgatishi, har bir ta’lim muassasasi o‘zining strategik rivojlanish rejasining tarkibiy qismi sifatida ichki "Til siyosati hujjati"ni (Language Policy Document) ishlab chiqishi lozim. Unda muloqot tillari, terminologiya va hujjat aylanishi standartlari aniq belgilanishi kerak. Darsliklar mazmuni va o‘qitish uslublarini mehnat bozori hamda ish

beruvchilarning lingvistik talablariga moslashtirish maqsadida muntazam ravishda korpus tahlillari va sotsiolingvistik so‘rovlar o‘tkazib turish mexanizmini yo‘lga qo‘yish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi “O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5117-sonli Qarori.
2. T. Bush. (2020). Theories of Educational Leadership and Management (5th ed.). London: SAGE Publications.
3. B. Spolskiy. (2019). Language Policy and Language Planning: From Nationalism to Globalisation. New York: Palgrave Macmillan.
4. M. Fullan. (2021). The New Meaning of Educational Change (6th ed.). New York: Teachers College Press.
5. N. H. Hornberger. (2018). Educational Linguistics as a Field: A view from the United States. Journal of Applied Linguistics, 15(2), 123-145.
6. P. F. Drukker. (2015). Management Challenges for the 21st Century. New York: HarperBusiness.
7. K.A.King, S. Benson, (2022). Language planning and policy in bilingual education. In The Routledge Handbook of Bilingual Education (pp. 231-245). Routledge.
8. A. Saidov, (2024). Ta’lim muassasalarida strategik boshqaruv asoslari. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.
9. B. Ismoilov. (2025). Amaliy tilshunoslik va zamonaviy metodika prinsiplari. O‘zbekiston oliy ta’limi jurnali, 4(1), 45-58.